REMZİ ÖZÇELİK'İN "*AHMET YESEVİ*" ADLI OYUNU EKSENİNDE PİR-İ TÜRKİSTAN'IN OĞLU VE YESEVİLİKTE BESLENME*

"The Son of Pir-i Turkistan and Nutrition in Yesevilian According To Remzi Özçelik's Ahmet Yesevi Named Spectacle"

Derya Kılıçkaya

Öğr. Gör. Dr., Kocaeli Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü, Kocaeli/ Türkiye, derya.kilickaya@kocaeli.edu.tr

Geliş Tarihi:19.01.2022

Kabul Tarihi: 13.04.2022

Öz

Remzi Özçelik'in 2000'de yazdığı *Ahmet Yesevi* oyunu, bünyesinde Yeseviliğe ve Pir-i Türkistan'a dair pek çok bilgi barındırır. Bununla birlikte, esere yayılan ve yansıyan bu bilgilerden özellikle, Ahmet Yesevi'nin aile hayatına dair bir malumat dikkatleri çeker. Ahmet Yesevi'den bahsedilirken pek gündeme getirilmeyen oğlu İbrahim, daha çocukken Yesevi'ye düşmanlık için öldürülmüştür. Ahmet Yesevi'nin oyunda bu evlat acısına karşı tutumu, akla Hz. Muhammed'in, oğlu İbrahim'in ölümü karşısında takındığı tavrı hatırlatır. Oyunda Yesevi'nin takındığı bu hâl, öncelikle Hz. Muhammed'in tavrı ile karşılaştırılacak ve onun tavrına ne ölçüde benzediği gözler önüne serilecektir. Eserde dikkat çeken bir başka husus ise beslenmedir. Bilhassa, kaşığın kullanımına verilen değer ve önem, akla "Elle yemek sünnettir" bilgisini getirecek ve Ahmet Yesevi'nin kaşığa verdiği ehemmiyet ile Hz. Muhammed'in durumu karşılaştırılacak, "Elle yemek mi, kaşıkla yemek mi doğru?" sorusuna, eserden ve İslami kaynaklardan yardım alarak cevap verilmeye çalışılacaktır. Tüm bunların ardından, oyunda geçen yeşil çayın konumu ile süt ve yumurtanın birlikte tüketilmemesine dair bilgiler de araştırılıp tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tiyatro, Remzi Özçelik, Ahmet Yesevi, İbrahim, Beslenme.

* Bu makaleyi, 11 Nisan 2020'de 22 yaşında koronadan kaybettiğim İTÜ Uçak Mühendisliği son sınıf öğrencisi kardeşim Emircan Kılıçkaya'ya ithaf ediyorum.

The Son of Pir-i Turkistan and Nutrition in Yesevilian According To Remzi Özçelik's Ahmet Yesevi Named Spectacle

Abstract

The play Ahmet Yesevi, written by Remzi Özçelik in 2000, contains a lot of information about Yesevilik and Pir-i Turkistan. However, from this information that spreads and reflects on the work, an information about Ahmet Yesevi's family life draws attention. His son İbrahim, who was not brought up much when talking about Ahmet Yesevi, was killed when he was a child for being hostile to Yesevi. Ahmet Yesevi's attitude towards this child's pain in the play reminds us of Hz. Muhammad. It reminds us of Hz. Muhammad's attitude towards the death of his son, Ibrahim. This state of Yesevi in the play, first of all, Hz. Muhammad. It will be compared with the attitude of Hz. Muhammad and it will be revealed how similar it is. Another point that draws attention in the work is nutrition. In particular, the value and importance given to the use of the spoon reminds us, "It is sunnah to eat by hand." He will bring the knowledge of the Prophet and Ahmet Yesevi with the importance given to the spoon. Hz. Muhammad's situation will be compared, "Is it right to eat with hands or eat with a spoon?" It will be tried to answer the question by getting help from the work and Islamic sources. After all this, the information about not consuming green tea, milk and eggs together in the game will also be researched and discussed.

Keywords: Theatre, Remzi Özçelik, Ahmet Yesevi, İbrahim, Nutrition.

Giriş

Remzi Özçelik hakkında 2015'te bir makale yazmak suretiyle onu dikkatlere sunan kişi Abdullah Şengül'dür. Şengül, yazdığı makalesinde yazarı kısaca şöyle tanıtır: "O, tiyatro yazarlığı alanında önemli bir isimdir. Eserlerinin konusunu Türk tarihi ile siyasi ve sosyal olaylardan almıştır. Eserlerinde gelenekçi görünmeye çalışan yazarın, yeniliği geleneğin içinde aradığı görülür. Onun öğretmen kimliği, oyunlarının konusu ve dili üzerinde belirleyici unsurlardan biri olmuştur. Türk tarihinin önemli isimlerini sahneye aktarmak suretiyle, onların düşüncelerini yeni kuşaklara taşıması, onun tiyatrolarının bir başka özelliğidir. Remzi Özçelik, birçoğu sahnelenmiş

oyunlarıyla, tiyatro edebiyatımıza mühim hizmetlerde bulunmuş bir kimsedir" (Şengül, 2015, s. 371).

Remzi Özçelik'in biyografisi ise şu şekildedir: 10 Ekim 1950'de Samsun'un Kavak ilçesi Çalbaşı köyünde dünyaya gelmiştir. İlköğretimini Çalbaşı ve Çakallı köyünde tamamlayan Remzi Özçelik, İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu öğrencisi olarak İstanbul Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Fizik-Kimya Bölümü'nü 1972'de bitirir. Lise ve yüksekokullarda öğretmenlik yaptıktan sonra (1972-1985), Samsun Kültür ve Turizm Müdürlüğü (1985-1990) görevine getirilir. 1990-1993 yılları arasında Kültür Bakanlığı Telif Hakları ve Sinema Genel Müdür Yardımcılığı yapar. 1993-1996 yıllarında Tacikistan-Duşanbe Kültür Müşavirliği görevinde bulunur. Bir süre, Kültür Bakanlığı'nda APK uzmanı olarak çalışan Remzi Özçelik, 2006 yılında emekli olur.[1]

Remzi Özçelik tarafından 2000'de yazılan *Ahmet Yesevi* oyunu, Pir-i Türkistan'ın eğitim maksadıyla bulunduğu Buhara'da ve oradan döndükten sonra Yesi'de yaşadığı olayların anlatıldığı bir eserdir. Buhara'da bulunduğu sırada hocası Yusuf Hemedanî'nin dergâhında yetişen Ahmet Yesevi, Yesi'ye döndükten sonra ise yetiştirdiği müritlerden Süleyman Hakîm'i irşat için görevlendirir. Horasan şehrinin batısında "Bi-neva Arkası" denilen yere gelen Süleyman Hakîm, burada Buğra Han'ın kızı Anber'le tanışır (Şengül, 2015, s.379). Eserin bilhassa ikinci perdesi, bu tanışıklık ve sonrasında gerçekleşen evlenme hadisesi ile ilgilidir.

Yazarın neden bu konuyu işleme gereği duyduğu hususuna gelince şunlar söylenebilir: Remzi Özçelik, 1990'lı yılların başında dikkatini Türk kültürünün mühim isimlerine yöneltir. 2011'de yayımlanan *Ahi Evran* isimli oyununa yazdığı ön sözde, Selçuklu tarihini incelerken Ahmet Yesevi, İbni Sina, Mevlâna, Hacı Bektaş, Ahî Evran, Yunus Emre gibi Türk büyüklerinin hayatlarını ve düşüncelerini daha yakından tanıma

[1] Şengül, Abdullah. (2018, 2 Nisan). Remzi Özçelik. Erişim adresi: http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ozcelik-remzi

ISSN: 2792-0631 E-posta: cakutad@karatekin.edu.tr

şansını yakaladığını söylemiştir. Özçelik'e göre, bu büyükleri yeniden anlatmak, onların insanların arasında dolaşmasını sağlamak anlamına gelmektedir. Aynı zamanda, dünyamızı aydınlatmak manasına da gelir. Dolayısıyla onun, İbni Sina'dan sonra Ahmet Yesevi, Ahi Evran, Hacı Bektaş ve Mehmet Akif'in hayatlarını, düşüncelerini sahneye taşıması, bu düşüncesinin bir sonucu olarak görülmelidir (Şengül, 2015, s. 376).

Remzi Özçelik, Türklerin Anadolu'yu yurt edinmesine ve Türk dilinin korunmasına büyük katkıları olan Hoca Ahmet Yesevi'nin hayatını, düşünce dünyasını, çağında yaşadığı olayları, yazılı belgeler ve menkıbelerden yararlanarak tiyatro diline aktarmıştır. *Ahmet Yesevi* isimli oyununu bu şekilde yazmıştır. Oyunun teması, sevginin bu dünyadaki en büyük zenginlik ve değer olduğudur. Onun açamayacağı hiçbir kilit, kapı yoktur. İşte bu yüzden insanoğlunun bu dünyadaki en büyük varlığı, sevginin barınıp büyüdüğü gönüldür. Dolayısıyla bu oyun, Yesevi'ye dair kaynakların belirttiği görüşler bağlamında, benzer şeyleri yansıtmıştır (Şengül, 2015, s. 378-379; Şengül, 2018). Tüm bu benzerlikler arasında ise oğlu İbrahim'e ve beslenmeye dair ayrıntılar vermesi ile ayrı bir yerde durur. Piyesin kaynaklardan faydalanılarak yazıldığı belirtilse de eserin kendisinde herhangi bir kaynak bilgisine yer verilmemiştir. Kurgusallık daha ağır basmakla birlikte, eserin kaynaklara dayandığı, yazar tarafından ön sözde şöyle açıklanır:

> "İkinci eserim 'Büyük Köprü'yü yazarken Ahmet Yesevi ile ilgili kayıtlara rastladım. İlgimi çok çekti. Onu anlatan eserleri incelemeye başladım. Okudukça merakım daha da arttı. 1990 senesinde 'İbni Sina' piyesimi yazarken yine Ahmet Yesevi ile ilgili değişik bilgilere eriştim. 'İbni Sina' oyunum bitince Ahmet Yesevi'yi piyes olarak yazmaya karar verdim. Ankara'da 1991 yılında 'Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu' düzenlendi. Sempozyumu takip ettim. Yesevi hakkında gönlümde bazı sahneler canlanmaya başladı. İki yılı aşkın süre araştırdım. Yazdığım sahneleri tanıdığım tiyatro adamları ile paylaştım. Onların önerileri doğrultusunda oyunuma şekil vermeye

> çalıştım. Dokuz on yıl sonra 'Ahmet Yesevi' piyesimi bitirdim. Oyunumu Devlet Tiyatroları'na verdim. Oy birliği ile kabul edilip, repertuvara alındı. Yıllardır sahnelenmeyi bekliyor." (Özçelik, 2016, s. 7).

Ahmet Yesevi, iki perde ve toplam on dört sahneden meydana gelir. Eser, düzenleme şekli itibarıyla biyografik bir tiyatrodur. Eserin dil ve üslûp açısından en dikkate değer tarafı ise hikmetlerden faydalanılmış olmasıdır (Şengül, 2011, s.425; 2015, s. 379). Bu makalede, eserde bahsi geçen Ahmet Yesevi'nin oğlu İbrahim'den ve oyunda Yeseviliğin beslenmeye karşı tutumundan söz edilecektir.

1. Ahmet Yesevi'nin Öldürülen Oğlu İbrahim[2]

Remzi Özçelik'in oyununda, *Kadın Ana* olarak adlandırılan Ahmet Yesevi'nin hanımı, ellili yaşlarındadır. O sırada elli beş yaş civarında olan Ahmet Yesevi ise Yesi'de değil, Buhara'dadır. Pir-i Türkistan, hanımı ve kızından oluşan ailesini Yesi'de bırakmış, irşat olmak üzere Buhara'ya gitmiştir. Uzun süre Yesi'ye gelmeyen Ahmet Yesevi'nin yokluğunda zorlanan aile bireyleri, özellikle de Kadın Ana, beyinin yokluğuna dayanmakta güçlük çeker. Çünkü zaten geçmişte oğulları İbrahim'i kaybetmişlerdir. Kaynaklara göre İbrahim'i; aklı şaşan, sapıtan bir güruh, başını keserek öldürmüştür (Sever, 2017, s. 29).

Onun yokluğu, annenin yüreğini yakmaktadır. Bu yokluğa Ahmet Yesevi'ninki de eklenince Kadın Ana'nın üzüntüsü katmerlenir. Onsuz acılara katlanmak daha da zorlaşır. Kadın Ana, bir üzüntülü anında geçmişe döner ve o günleri hatırlar: "*KADIN ANA – Zor sensizlik Hoca zor... İçin için ağlarım oğlumuza... Titreyen yorganımızı kaldırır, hiç konuşmadan silerdin gözyaşlarımı... Yapma derdin Yapma...*" (Özçelik,

[2] Bu cinayet hakkında geniş bilgi için bk. Metin Akar, "Ahmed Yesevî'nin Oğlu İbrahim'in Öldürülmesi ve Bu Konuda Hakîm Ata'nın Yazdığı Şiir", Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyumu, 2. cilt, İstanbul 2016, s. 853-866.

ISSN: 2792-0631 E-posta: cakutad@karatekin.edu.tr

2016, s. 16). Ahmet Yesevi, hanımını o zamanlarda teselli etmiştir. Onun ağlamasının Allah'ın gücüne gideceğini, oğullarını Allah'ın verip yine Allah'ın aldığını söylemiştir. Her ne kadar Mustafa Sever, *Hakîm Süleyman Ata* isimli kitabında, Hakîm Süleyman Ata'ya göre İbrahim'in eceliyle ölmemiş olduğunu belirtse de (Sever, 2017, s. 142) söz konusu kitapta yer alan Süleyman Ata'nın yazdığı İbrahim Kıssası'nda doğrudan böyle bir ifade yer almamaktadır:

"Süpri halkı İbrâhim'ning yolın tostı
Acıglanıb cehil birle suga bastı
Su içide İbrâhim'ning başın kisti
Kolı kurup kattı biling dostlarım a" (37/4) (Sever, 2017, s. 234)

"Sâmirî'nin halkı İbrahim'in yolunu kesti
Öfkelenip cahillik ile suya bastı
Su içinde İbrahim'in başını kesti
Eli kuruyup katı(laştı), bilin dostlarım ha!" (Sever, 2017, s. 235).

"Cigergûşım ferzendim dip na'ra tarttı
Hazret pîrim köp yıgladı şevkı arttı
Candin kiçken çın sûfîler kanlar yuttı
Kanlar yutup nâlân bolung dostlarım a" (37/9) (Sever, 2017, s. 234)

"'Ciğerimin köşesi oğlum' deyip bağırdı
Saygıdeğer mürşidim çok ağladı, arzusu arttı
Canından geçen gerçek sufîler kanlar yuttu
Kanlar yutup ağlayan olun dostlarım ha!*"* (Sever, 2017, s. 235)

Kaldı ki İslamiyet'e göre öldürülmek de eceldir. Bir diğer ifadeyle, ecelin tek olduğunu ve asla değişmeyeceğini düşünenlerin görüşünden hareket edilirse maktulün eceli konusunda; ezelde insanlar için takdir edilen ecelin tek olduğu, dolayısıyla öldürülen kişinin, kendi eceliyle öldüğü kanaatine varılır (Yalçınkaya, 2018, s. 208). Remzi Özçelik'in oyununda, bir şahıs olarak yer alan Ahmet Yesevi'nin de bu inançta olduğu görülmektedir: "*Yapma derdin Yapma... Allah'ın gücüne gider... O verdi; O aldı derdin... Sensiz acılara katlanmak zor Yesevi..."* (Özçelik, 2016, s. 16-17). Kadın Ana, Ahmet Yesevi'nin yokluğunda, bu acıya katlanmakta zorlanır. Yesevi

ISSN: 2792-0631 E-posta: cakutad@karatekin.edu.tr

dergâhında bulunan Dosay isimli sağır ve dilsize özenerek "*Ne olur, ben de senin gibi içten kırabilsem... Ciğerlerimi söküp atıversem yerinden*." der (Özçelik, 2016, s. 17).

Hakîm Süleyman Ata'nın yukarıdaki şiirde belirttiğine göre, Ahmet Yesevi oğlunun ölüm haberini alınca çok ağlamıştır. Bu tip ölüm haberleri alındığında ilk zamanlarda bir Müslüman'ın bu şekilde ağlaması, İslamiyet'te olağan karşılanmıştır. Önemli olan bu ağlayışı uzun sürdürmemek ve isyan etmemektir. Kaldı ki Hz. Muhammed'in, oğlu İbrahim'in[3] ölümü üzerine ağladığı bilinmektedir. Bir "Buharî" hadisine göre, Enes b. Mâlik (ra) şöyle rivayet eder: "*İbrahim'in vefatında Rasûlüllah'ın (sav) gözlerinden yaşlar süzülmeye başladı. Abdurrahman b. Avf (ra) ona 'Sen de mi ya Rasûlüllah?' diye sordu. Hz. Peygamber (sav), 'İbn Avf, bu merhamettendir.' dedi ve daha çok gözyaşı döktü ve 'Göz ağlar, kalp üzülür, fakat biz sadece Allah'ın hoşnut olacağı sözü söyleriz. Senden ayrıldığımıza üzülürüz ya İbrahim!'*" demiştir (Apak, 2010, s. 59-60). Başlangıçtaki ağlamanın merhametten olduğuna ve bundan bir zarar gelmeyeceğine dair bir başka rivayet ise şöyledir:

> "Kızlarından biri Hz. Peygamber'e (s.a.v.) oğlunun ölmekte olduğunu haber verdi ve çocuğun yanına gelmesini istedi. Rasûlüllah (s.a.v.) selamını yolladı ve 'Allah'ın aldığı ona aittir ve onun verdiği ona aittir, o, herkes için bir ecel tayin etmiştir, öyleyse sabret ve Allah'tan mükâfatını bekle' dedi. Kızı tekrar, ısrarla gelmesini talep eden bir haber gönderince Rasûlüllah (s.a.v.) sahâbîlerden bazıları ile beraber gitmek üzere yola koyuldu. Rahmet Peygamberi (s.a.v.) ölmek üzere olan çocuğu kaldırdı ve bu sırada gözleri yaşla doldu.

[3] "İbrahim, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) en küçük çocuğuydu. Mısırlı Mâriye'den (r.ah.) hicretin 8. (M.630) yılında doğmuştur. Oğlunun doğumu kendisine Ebû Râfi (r.a.) tarafından müjdelendiğinde ona bir köle hediye etmiştir. Çocuk, Medine civarında yaşayan sütanneye verildi. Hz. Peygamber (sav) o eve sık sık oğlunu görmeye giderdi. İbrahim sütannesinin evinde vefat etmiştir. Ömrü ile ilgili değişik rivayetler vardır. Bazıları vefatında 15 aylık olduğunu, bazıları 2,5 aylık ve diğerleri 1 yıl 10 aylık olduğunu söylerler. Hz. Âişe'nin (r.ah.) rivayetine göre İbrahim 17 veya 18 ay yaşamış vefat edince de Cennetü'l-Bakî'ye defnedilmiştir" (Apak, 2010, s. 55-56).

ISSN: 2792-0631 E-posta: cakutad@karatekin.edu.tr

> Yanındaki bir şahıs: 'Ya Rasûlallah, bu nedir?' dediğinde 'Bu, Allah'ın kullarının kalbine yerleştirdiği merhamettir. Allah sadece merhametli kullarına merhamet eder.' buyurdu*"* (Apak, 2010, s. 60).

Oyunda, Ahmet Yesevi de bir Allah dostu olarak tıpkı Peygamber efendimiz gibi davranmış, her ne kadar başlangıçta çok ağlamış olsa da sonrasında bu hadiseyi sabır ve tahammülle karşılamıştır. Bu yüzden de hanımına ağlamaması gerektiğini telkin etmiştir. Ancak Kadın Ana, gönlüne söz geçiremez. Kendisini ağlar hâlde bulan kızı Gevher Şehnaz'a *"Ben günahkâr oldum kızım... Hoca baban ağlamamamı söylemişti; ben ağlıyorum."* der (Özçelik, 2016, s. 17). Gevher Şehnaz, annesine şu cümleyle karşılık verir: *"Acıları ne kadar gömersen gönlüne, o kadar yaklaşırsın babama ana..."* (Özçelik, 2016, s. 17). Ancak, Kadın Ana'nın elinde olan bir şey yoktur. Çaresizliğini şu cümlelerle ifade eder: "*Elimde değil kızım, elimde değil... Yalnız kalınca o anı yaşıyorum hep… Yıllar geçse de İbrahim'i unutamıyorum…*" (Özçelik, 2016, s. 17). Aslına bakılırsa oyundaki Ahmet Yesevi'nin ruh hâli de Kadın Ana'dan aşağı değildir. Ahmet Yesevi, oyunda bir çobanla sohbet eder. Sohbet sırasında çoban kendisine çocuklarının olup olmadığını sorar:

> "ÇOBAN – Kaç çocuğun var?...
> A. YESEVİ – İki idi, birisi...
> ÇOBAN – (Sözünü keser.) Öldü deme sakın...
> A. YESEVİ – Öldü...
> ÇOBAN – Ya...
> A. YESEVİ – Oğlum öldü; kızım yaşıyor...
> ÇOBAN – Çok oldu mu oğlun öleli?
> A. YESEVİ – Uzun zaman geçti... Ama, daha dün gibi geliyor insana...
> ÇOBAN – Üzdüm seni...
> A. YESEVİ – Yok yok, sen sordun; ben söyledim...
> ÇOBAN – Oğlunun adı neydi?
> A. YESEVİ – Babamın adını vermiştim ona, İbrahim... Kızımın adı da Gevher Şehnaz..." (Özçelik, 2016, s. 59).

Ahmet Yesevi, babası İbrahim'in adını oğluna vermiştir. Ahmet Yesevi'nin babası da bir şeyhtir. Sayram'ın ünlü şeyhlerinden

kerametleri ile tanınan İbrahim Ata'dır.[4] Bölgede nesilden nesle intikal eden soyağaçları, İbrahim Ata'nın Hz. Ali'nin oğullarından Muhammed Hanefî'nin soyundan geldiğini gösterir. Annesi ise Mûsâ Şeyh'in Karasaç Ayşe Ana adlı kızıdır. Ahmet Yesevi'nin anne ve babasının bizzat kendisi tarafından inşa ettirildiği söylenen türbeleri ise Sayram kasabasındadır (Bice, 2020, s. 26).

Görüldüğü gibi, oyundaki Ahmet Yesevi şahsiyeti, içinde büyük bir acı yaşasa da tıpkı Peygamber efendimiz gibi, İbrahim'in ölümüne sabır ve tahammülle karşılık vermiş, isyan etmemiştir. Bu açıdan Peygamber efendimizle benzerlik gösterirler. Peygamber efendimiz oğluna atası Hz. İbrahim'in adını vermiştir. Ahmet Yesevi ise babası Şeyh İbrahim'in adını vermiştir. Buna rağmen, Allah'ın takdiri sonucu ikisi de İbrahimlerini kaybetmişlerdir.

2. Yesevilikte Beslenme

Remzi Özçelik'in oyununda, Ahmet Yesevi için önemli bir unsur olarak okuyucunun karşısına "kaşık"[5] çıkmaktadır. Ahmet Yesevi'nin, kaşık ve kepçe yontarak geçimini sağladığı bilinmektedir.[6] Bu bilgi, Gelibolulu Âli tarafından *Künhü'l-Ahbâr*'da kaydedilmiştir. Bundan hareketle onun, alın teri ve emek ile geçinmeye önem veren bir kimse olduğu söylenebilir (Bice, 2020, s. 35).

Ahmet Yesevi, oyunda şeyhi Yusuf Hemedanî ile konuşurken kaşık hakkında şunları söyler: "*A. YESEVİ – Kaşık, kepçe yonttum aklım erdi ereli... Bence, rızkın ölçüsü kaşıktır... Ona*

[4] "Babası İbrahim Şeyh, Sayram ve civarında müridleri olan tanınmış bir sûfî idi" (Tosun, 2015, s. 19).

[5] "Rivâyete göre Yesevî'nin bir öküzü varmış. Üzerine bir heybe, içine de yonttuğu kaşıkları yerleştirir, pazara gönderirmiş. İhtiyacı olanlar heybeden kaşık alır, içine de parasını bırakırlarmış. Eğer bedelini koymasalar, hayvan peşlerinden ayrılmazmış" (Eraslan, 1995, s. 807).

[6] "Bazı menkıbelerde ağaçtan tahta kaşık yontup satarak geçimini temin ettiği ifade edilmekteyse de aslında varlıklı bir aileye mensup olduğu anlaşılmaktadır" (Tosun, 2015, s. 19-20).

bir damla haram düşerse, taşıyan el taşımaz, tutan kol tutmaz olmalı Şeyhim." (Özçelik, 2016, s. 28). Oyunda, yaptığı şimşirden[7] kaşıklarla dikkati çeken Ahmet Yesevi, kaşık oyma bıçağını[8] her zaman heybesinde taşır. Ahmet Yesevi, oyunda kaşıkla yemeyi elle yemekten üstün tutar ancak onun bu tutumu, Baba Maçin gibi kimseleri rahatsız eder:

> "BABA MAÇİN – Düşündüm... Her şeyi ters geliyor bana... Kaşık ustasıymış... Kaşıkla yemeyi üstün tutarmış elle yemekten...
> ASKAR – Sizce de üstün değil mi kaşıkla yemek; elle yemekten...
> BABA MAÇİN – Değil elbette... Süzme yoğurdu şöyle, dört parmağını birleştirip avuç avuç yemenin zevkini bir düşünsene…
> ASKAR – Yoğurtla beraber tırnaklarındaki pisliklerde dolar içine…" (Özçelik, 2016, s. 115)

Oyunda Askar isimli şahsa, kaşık karşıtı olan Baba Maçin, çorbayı ne yapacağını sorar. Çorbayı da mı kaşıkla içmek gerektiğini ve bu duruma şaşacağını ifade eder. "Evet" cevabını alınca da şu karşılığı verir:

> "BABA MAÇİN – Olmaz... Dikeceksin kafama çorba çanağını... Tadı öyle çıkar çorbanın...
> I.DERVİŞ – Çorba sıcak olmalı... Isıtmalı içini... Senin dediğin gibi içilirse çorba, içenin ağzını yakar...
> BABA MAÇİN – Ben bulunduğum yerde yasakladım kaşığı... Kaşık aç bırakır insanı... O ne öyle oynar gibi yemek... Olmaz... Kaşık küçültür kısmeti" (Özçelik, 2016, s. 115).

Tüm bu tartışmalara Askar bir nokta koyar ve Yesevilikte kaşığa ve beslenmeye karşı bakış açısını da ortaya koymuş olur. Ona göre kaşık; ölçüdür, temizliktir, paylaşımdır. Kaşığı yapan

[7] "Kaşığın hammaddesi olan ağaçlar kayın ve şimşir olmakla birlikte her türlü ağaçtan kaşık ve türleri yapılabilmektedir. Fakat dayanıklılığı yönünden şimşir ağacından yapılma ürünlere daha fazla önem verilmektedir" (Koca ve Uğurlu, 2008, s. 125).

[8] "Kaşık yapımında kaşıkçılığa has keser, nacak, bıçak, iğdi, törpü ve sıyırgı gibi aletler kullanılmaktadır" (Koca ve Uğurlu, 2008, s. 126).

usta, nefsinin ölçüsünü kaşığa koyar. Ortaya konan tüm bu görüşler ve bu fikirlere karşı çıkan Baba Maçin'in bakış açısı, İslamiyet noktainazarından ele alındığında, onun İslamiyet'i yanlış anladığı, Yesevilerinse aslında doğru olanı yaptıkları söylenebilir. Kur'an ve sünnete göre beslenmenin nasıl olması gerektiği konusunda bir araştırma yapan Yasin Pişgin'in çalışmasından anlaşıldığına göre İslamiyet, Müslümanlara elle yemeyi zorunlu kılmaz. Sadece, sağ el ile yiyip içme ile ilgili bir kural vardır. Bir "Müslim" hadisinden anlaşıldığına göre Hz. Peygamber, sahabeye sağ elleri ile yiyip içmelerini tavsiye etmiş, sol el ile yemenin şeytana ait bir âdet olduğunu belirtmiş, hatta kibri sebebiyle sol elle yeme hususunda ısrarcı olan birine kızmıştır (Pişgin, 2014, s. 147). Başka araştırmalarda da "elle yeme"nin sünnet olmadığı hususunda açıkça görüş belirtilmiştir: "*Yemeğe besmele ile başlamak, sağ elle ve masada yemek sünnet iken, ‚yerde oturarak ve kaşık kullanmadan üç parmakla yemek' sünnet değildir*" (Seyhan, 2018, s. 264-265). Namık Kemal Zeybek ise konuyu Ahmet Yesevi ile bağdaştırarak şu görüşünü dile getirir: *"Dokuz yüz yıl önce Müslümanlar, kaşıkla yemek yesin diye kaşık yapan Ahmed Yesevî nerede; bugünkü çağda bile elle yemeyi sünnet sananlar nerede?"* (aktaran Özer, 2016, s. 398). Tüm bunlardan yola çıkıldığında, kaşık kullanılmasının oyundaki Baba Maçin'i neden rahatsız ettiği ve elle yemenin "sünnet" olarak kabul edilmesindeki mantık şu şekilde açıklanabilir: İslamiyet'in ilk devirlerinde bilindiği kadarı ile sulu gıda tüketimi çok azdır. Dolayısıyla, İslâm'ın ilk devirlerinde yemek yerken kaşık kullanımı âdet değildir. Bazı kimseler, "Hz. Muhammed, yemek yerken kaşık kullanmazdı" diyerek yemekte kaşık kullanmayı reddetmişlerdir. Bunu, yapılması ve uyulması gereken bir şey olarak düşünmüşlerdir. Hatta Hz. Peygamber'in kaşık kullanmamasından hareketle, bazı tarikat büyükleri ekseriyetle kaşık kullanmamışlardır. Mevlevilerce de 'usûl-i tenâvül üç parmak iledir' görüşü kabul edilmiştir. Ancak daha sonraları, yemeklerde sulu gıdaların bulunduğu ve kaşık gereken zaman ve mekânlarda, kaşık kullanımının yaygınlaşmış olduğu görülür. Öyle ki Mevleviler, kaşık yaygınlaştıktan sonra, kaşığın sofrada duruşuna dair bile bazı yorumlar yapmışlardır

(Arpaguş, 2013, s.160-161). Anadolu'da yemeğe elini banmamak kültürü ve edebi, zaman içerisinde sadece tekke ve zaviyelerde değil, aynı zamanda yeniçeri ocağında da kabul gören bir hâl olmuştur (Gündüzöz, 2017, s. 1229). Kısacası elle yememek, Anadolu'da bir zaman sonra bir edep unsuru olarak görülecektir. Bu edebin başlangıcı ise Orta Asya'daki Ahmet Yesevi'ye dayanır.

Remzi Özçelik'in oyununda beslenme ile ilgili dikkati çeken bir başka husus ise "çay"dır. Oyunda, Ahmet Yesevi'nin mürşidi Hemedanî'nin dergâhında çay demlenir, *piyale* adı verilen kulpsuz çay fincanlarında yeşil çay[9] içilir. Hatta oyunda Ahmet Yesevi'yi öldürmek üzere dergâha gelen Baba Maçin'e dervişler tarafından yeşil çay ikram edilmek istenir; çünkü yeşil çay tansiyonu düşürmektedir:

> "BABA MAÇİN – Bu tören neden erenler?..
> ASKAR – Bir can uğurladık. Can versin darda kalanlara diye…
> BABA MAÇİN – (Kararlı) Ben de birinin canını almak için buradayım…
> III. DERVİŞ – Çay içer misin?.. Çay verelim… Hem biraz sakinleşirsin… Yeşil çay, tansiyonunu da düşürür…
> BABA MAÇİN – Alayı bırak… Ateş kadar, sel kadar, heyelan kadar kararlıyım… Alıp götüreceğim onu…
> ASKAR – Nereye götüreceksin aradığını?
> BABA MAÇİN – Cehenneme…" (Özçelik, 2016, s. 41).

Çayın oyunda bu kadar ön plana çıkarılmış olması boşuna değildir.[10] Türk kültür tarihinde çayın kullanımı ve makbul bir içecek olmasıyla ilgili ilk bilgilerin Hoca Ahmet Yesevi'ye dayandırıldığı bilinmektedir (Bayram, 2021, s. 36). Ahmet

---

[9] "Yeşil Çay: Çay bitkisinin yapraklarının toplanır toplanmaz kavrulmasıyla elde edilir. Rengi yeşil ve sarıya yakındır. Uygurlar arasında "ilaçların şahı" olarak bilinir" (Gönel Sönmez, 2018, s. 72).

[10] Çay, daha sonraki dönemlerde de Yesevi meclislerinde içilmiştir: "*Hikmet okuma merasiminden sonra çay içiliyordu. Çay merasimi sırasında Yesevihanlar, Yesevî'nin hayatı ve fikirleri hakkında hikâyeler söylüyorlardı*" (Baymirza Hayıt'tan aktaran Kara, 2001, 17).

Yesevi ile ilgili menkıbelerde, onun çayı[11] çok sevdiği ve çayla ilgili "*Bu şifalı bir şeymiş, hastalarınıza bundan içirin ki şifa bulsunlar. Allah kıyamete kadar buna revaç versin*" cümlelerini kurduğu ifade edilir (aktaran Bayram, 2021, s. 36).

Oyunda, Yesevilikte beslenme kültürü açısından dikkat çeken bir başka husus ise Ahmet Yesevi ile bir çoban arasında geçen diyalogda görülür. Çoban, Ahmet Yesevi'ye süt ikram etmek ister; fakat Yesevi henüz yumurta yediğini ve süt içemeyeceğini ifade eder:

> "A. YESEVİ – Ya...
> ÇOBAN – Hiçbir şey yemedin... Sana süt sağayım mı?
> A. YESEVİ – Ben yumurta yedim. Süt ve yumurta ağır gelir insana...
> ÇOBAN – Akşam olunca hanımım sütü sağar, içine de yumurtanın sarısını karıştırır. Onu bana içirir." (Özçelik, 2016, s. 61).

Çobanın burada bahsettiği, sütün içine yumurta sarısı karıştırılarak oluşturulan bir çeşit çaydır ve Uygurlar arasında "sütlü yumurta çayı" olarak nitelendirilir. Uygurlar, süt ve yumurtanın yanı sıra, bu çayın içine siyah çay ve bal da katarlar: "*Sütlü Yumurta Çayı: Yumurta, süt, siyah çay ve baldan yapılır. Yumurta bir kâsede çırpılır, ayrı bir kâsede kaynatılan süt bu yumurta ile karıştırılır, üzerine demlenmiş siyah çay ve bal eklenir. Bu çay, besleyici ve vitamin yönünden zengin bir içecektir*." (Gönel Sönmez, 2018, s. 71). Oyundan anlaşıldığı kadarıyla, yumurtanın sarısını süte karıştırmak suretiyle çobanın hanımı, eşine iyilik yaptığını düşünür. Ancak bu iki besin değeri yüksek maddeyi karıştırmak, insanın bünyesine ağır gelecek ve kişi rahat uyuyamayacaktır. Ahmet Yesevi de oyunda bunu merak eder ve çobanın uyuyup uyumadığını sorgular:

[11] Hoca Ahmet Yesevi'nin çayla ilgili menakıbından hareketle tasavvufi içerikli meşhur Çaynâme mesnevisini yazan Seyyid Nigarî ve eseri hakkında geniş bilgi için bk. Parvana Bayram, "Süleyman Hakîm Ata'dan Seyyid Nigârî'ye Ahmet Yesevî Geleneğinin Devamı Yahut İki Beytin İzinde", HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2021, 9(18), 33-52.

> "A. YESEVİ – Uyku uyuyabiliyor musun o zaman?
> ÇOBAN – Biraz ateş basıyor...
> A. YESEVİ – Çok ağır olur... Sabaha kadar kâbus görürsün...
> ÇOBAN – Rüyamda göklere çıkıyorum sanki... Bazen de ağaçtan düşüyorum... Sıçrayınca hanımım da uyanıyor... (Güler.) Desenize süt ve yumurtadan bütün bunlar?
> A. YESEVİ – Bir yumurta sarısı, bir civcivi üç hafta besliyor düşünsene...
> ÇOBAN – Bundan sonra içmem, söz... Ya yumurta ya da süt; ikisi beraber artık asla...
> A. YESEVİ – (Gülümser.) İyi edersin...
> ÇOBAN – Dedim ya, söz..." (Özçelik, 2016, s. 62).

Oyunda, anlaşıldığı kadarı ile Ahmet Yesevi'nin kendi tecrübe ve gözlemi sonucu vardığı bir görüş ön plandadır. İnsanın bünyesinin her yiyeceği kaldıramayacağı, bazı besinleri birlikte tüketmenin insana ağır geleceği, bilhassa akşam yatmadan önce tüketilen bu besinlerin kâbusa sebebiyet vereceği gerçeğini dile getiren Ahmet Yesevi, oyundaki çobandan bir daha bunları birlikte tüketmeyeceğine dair söz alır. Ahmet Yesevi'nin bu önerisinin, Hz. Muhammed'in yaşamında ve tavsiyelerinde yer alıp almadığına bakıldığında, Hâfız-Ebû Na'îm tarafından derlenip bir araya getirilerek Arapça yazılan *Tıbb-ı Nebevî* (Peygamber Tıbbı) kitabında, süt ile hurmanın ve süt ile tereyağının birlikte tüketilmesi tavsiye edilirken süt ile yumurtanın birlikteliğine dair bir bilgi yoktur: *"Süt ile Hurma, insanı şişmanlatır ve sağlıklı yapar. Süt ile Tereyağı, sütle yağı ne zaman bir yerde karıştırsalar, hiçbir şey zarar vermez ve bütün dertlere şifâ verir*" (Gülensoy, 2021, s. 387). Yumurta içinse "*Dâima yumurta ye, hangi yumurta olursa olsun ye."* denmektedir (Gülensoy, 2021, s. 388).

Yasin Pişgin'in yukarıda sözü geçen, Kur'an ve sünnete göre beslenmeye dair yaptığı araştırmasında, yumurta ve sütün karıştırılmamasına dair de bir bilgi yer almamaktadır. Ancak, peygamber efendimizin sütü tükettiği ve tavsiye ettiği bilinmektedir:

ISSN: 2792-0631 E-posta: cakutad@karatekin.edu.tr

> "Hz. Peygamber'in ifadesi ile 'Allah temizdir. Temizi sever.' Hz. Peygamber Kur'an'ın bu düsturunun ışığında kırmızı et, tavuk, kavun, kabak, karpuz, helva, bal, süt, zeytinyağı, arpa unundan ekmek, salatalık gibi, yaşadığı asırda bulunan helal ve temiz olan tüm yiyeceklerden ayrım yapmaksızın makul ölçülerde istifade etmiş" (Pişgin, 2014, s. 144).

Remzi Özçelik tarafından oyuna aksedilen bu süt ve yumurtanın karıştırılmaması meselesi, Yesevilikle ilgili çalışmalarda doğrudan ele alınmamıştır. Yani kaşıkla beslenme ve çay içmeye dair Yeseviliğe ilişkin kaynaklarda bilgi bulmak mümkünken bu hususa dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Dolayısıyla, oyunda Ahmet Yesevi'ye böyle bir bakış açısının yüklenmesi, yazarın tasarrufundandır. Besin değeri ve proteini yüksek bu iki gıdayı karıştırmanın iyi olmayacağına dair bilgiyi, oyun sayfalarına yerleştiren Remzi Özçelik, belki de kendi kanaatini Ahmet Yesevi ağzından dillendirmiştir.

Sonuç

Cumhuriyet Dönemi Türk tiyatrosunun konuları arasında Mevlâna, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Hoca Ahmet Yesevi ve Anadolu'ya gönülleri fethetmek için gelen gazi dervişleri de vardır. Çağdaş bir oyun yazarı olarak nitelendirilebilecek, İstanbul Şehir ve Devlet Tiyatrolarınca birçok oyunu sahnelenen ve aslen öğretmen olan Remzi Özçelik'e göre, peygamberimiz Hz. Muhammed'in yolunu Orta Asya'daki insanlara Türkçe olarak anlatan Yesevi, Türkler arasında İslamiyet'in yayılmasını ve doğru olarak anlaşılmasını sağlamıştır. Onun yolu, Türk milletine vatan edinmenin önemini anlatmış, hikmetleri Türk dilinin yaşamasına uygun ortam oluşturmuştur.

"UNESCO 2016 Hoca Ahmed Yesevi Yılı" anısına, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı tarafından hazırlanan ve Remzi Özçelik'in on yıllık bir çalışma sonucunda kaleme aldığı *Ahmet Yesevi* başlıklı iki bölümlük oyunu, işlediği iki konu üzerinden dikkatleri çeker. Bunlardan biri,

Ahmet Yesevi'nin öldürülen oğlu İbrahim'dir. İbrahim'in ölümünün ardından, kalan aile bireylerinin sabır ve tahammül gösterişleri ve bu acıya yaklaşımları oyunda ele alınmıştır. Ahmet Yesevi'nin bu ölüm karşısında takındığı tavrın, Peygamber'imizin, oğlu İbrahim'in ölümü karşısında sergilediği tavır ile aynı olduğu söylenebilir.

Bunun yanı sıra, oyunda dikkat çeken bir başka husus ise beslenmedir. Kaşık ve kepçe yontarak geçimini sağlayan Ahmet Yesevi'nin, "Rızkın ölçüsü kaşıktır." diyerek kaşığı övüp ön plana çıkarması, oyundaki karşıt güçleri rahatsız eder. Elle yemenin sünnet olarak kabul gördüğü bir ortamda, bu şekilde yiyince insanın daha fazla yemekten zevk alacağı inancını taşıyan Baba Maçin, kaşığın insanı aç bırakacağı düşüncesindedir. "Kaşık, kısmeti küçültür." inancından hareketle, çorbanın bile kaşıkla içilmemesi gerektiğini ve sıcak çorbanın kafaya dikilmesi gerektiğini savunan Baba Maçin'e Yesevi dervişleri, "Kaşık; ölçüdür, temizliktir." diyerek ders vermeye çalışırlar. Oyunda, Ahmet Yesevi karakterinin kaşık kullanma konusunda Peygamber efendimizi takip etmemesi, onun bu yoldan ayrıldığını göstermez. Peygamber efendimizin kaşık kullanmamış olması, onun kaşığa karşıtlığından değil, yaşadığı zamanda ve coğrafyada kaşık kullanımına ihtiyaç duyulan sulu yiyeceklerin pek yenmemiş olması ile alakalıdır. Bu sebeple, Ahmet Yesevi'nin ve bağlılarının oyundaki bu tutumunu, ölçü ve rızık anlayışıyla ilişkilendirmek gerekir. Oyunda dikkat çeken bir başka öge ise yeşil çaydır. Araştırmalar, Ahmet Yesevi'nin çayı ne kadar sevdiğini ve bu içeceğin makbul bir meşrubat olduğuna dair ilk bilgileri verdiğini göstermektedir. Dolayısıyla Remzi Özçelik, dergâhta çay hazırlanması ve içilmesi sahnelerine oyununda yer vermiştir. Son olarak süt ve yumurtanın birlikte tüketilemeyeceğine dair bahis, Yesevi kaynaklarında karşılaşılmayan bir mevzudur. Burada Remzi Özçelik, bu iki besinin birlikte tüketilmesinin insanın bünyesine ağır geleceğini düşünmüş olmalıdır ki bu tasarrufunu oyunda Yesevi'nin ağzından dillendirme gereği duymuştur.

ISSN: 2792-0631 E-posta: cakutad@karatekin.edu.tr

Kısacası eserde, Ahmet Yesevi'ye ve Yeseviliğe dair küçük ayrıntılarla veya pek göz önüne çıkarılmayan mevzularla karşılaşmak mümkündür. Bunlardan birisi, Ahmet Yesevi'nin aile hayatı ile ilgili olup, çok bahsi geçmeyen, öldürülen oğlu İbrahim'dir. Diğeri ise onun kaşıkçılığı, kaşığa verdiği değerdir. Çay, beslenme açısından Yesevilikte mühim bir unsurken süt ve yumurtanın birlikteliğine dair söylenenler Remzi Özçelik'in tasarrufundandır.

Kaynakça

Akar, M. (2016). Ahmed Yesevî'nin Oğlu İbrahim'in Öldürülmesi ve Bu Konuda Hakîm Ata'nın Yazdığı Şiir. *Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyumu Bildirileri Cilt 2* içinde (s. 853-866). İstanbul: Şen Yıldız Yay.

Apak, A. (2010). Hz. Peygamber'in (sav) Çocuklarla ilişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler. *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* 19(1), 43-67.

Arpaguş S. (2013). Tekke Mutfağında Nefs Terbiyesi. Ahmet Ögke (Ed.), *Elmalı'da Kişilik Oluşumu ve Nefsin Terbiyesi* içinde (s. 145-167). Antalya: Akdeniz Kültür ve İletişim Kulübü Derneği.

Bayram, P. (2021). Süleyman Hakîm Ata'dan Seyyid Nigârî'ye Ahmet Yesevî Geleneğinin Devamı Yahut İki Beytin İzinde. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18), 33-52.

Bice, H. (2020). *Divân-ı Hikmet'te Tasavvufî Kavramlar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Eraslan, K. (1995). Ahmed-i Yesevî. *Erdem,* 7(21), 799-819.

Gönel Sönmez, T. (2018). Uygur Halk Hekimliği Uygulamalarında Çay ve İşlevleri. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi,* (11), 68-74.

Gülensoy, T. (2021). "Tıbb-ı Nebevî" (Peygamber Tıbbı) Adlı Eserdeki Sağlık Bilgileri Üzerine. *Folklor Akademi Dergisi*, 4(2), 386 – 389.

ISSN: 2792-0631 E-posta: cakutad@karatekin.edu.tr

Gündüzöz, G. (2017). Anadolu Derviş Sofrasında Ahmed Yesevî'nin İzleri: Derviş Lokmasının Menkıbevi Referansları. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21 (2), 1217-1247.

Kara, M. (2001). Tasavvuf Kültürünün Türkistan Macerasına Genel Bakış. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 10 (1), 9-31.

Koca, S. K., Uğurlu, S. (2008). Yesi Şehrinden Taraklı'ya Kaşıkçılık. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi,* 1(1), 122-127.

Özçelik, R. (2016). *Ahmet Yesevi.* Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi.

Özer, H. (2016). Kaşık Ustası Ahmed. *II. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri* içinde (s. 397-406). Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi.

Pişgin, Y. (2014). Kur'an ve Sünnete Göre Beslenme ve Şahsiyet Yapısına Etkisi. *Eskiyeni,* 28, 137-160.

Seyhan, A. E. (2018). Müslümanların Sünnet Tasavvuru ve Hz. Muhammed'in Sünnetinden Bazı Örnekler. *The Journal of Academic Social Science Studies, (*66), 259-275.

Şengül, A. (2011). Türk Tiyatrosunda Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş Veli. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 4(16), 424-427.

Şengül, A. (2015). Çağdaş Bir Tiyatro Yazarı: Remzi Özçelik. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (*37), 371-386.

Şengül, A. (2018). http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ozcelik-remzi (Erişim Tarihi: 12.4.2022.)

Sever, M. (2007). Hakîm Süleymân Ata (Ahmed Yesevî'nin III. Halifesi). Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi.

Tosun, N. (2015). Ahmed Yesevi. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi.

Yalçınkaya, M. (2018). Kelâmî Bir Problem Olarak Ecel ve Maktulün Eceli Meselesine Mukayeseli Bir Yaklaşım. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 189-212.

ISSN: 2792-0631 E-posta: cakutad@karatekin.edu.tr